

УДК 745.52:39:069:929(477.41-21)(092) Сікорський**ТКАЧЕНКО Віктор,**

доктор історичних наук, старший науковий
співробітник, Національний історико-
етнографічний заповідник «Переяслав»,
провідний науковий співробітник
(м. Переяслав, Україна)

viktor69tkachenko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6741-3430>

Scopus Author ID: 58118532000

**ЗАЙКА Наталія,**

старший науковий співробітник,
Національний історико-етнографічний
заповідник «Переяслав»
(м. Переяслав, Україна)

muzvist@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6714-250X>

УКРАЇНСЬКИЙ РУШНИК У ЖИТТІ МИХАЙЛА СІКОРСЬКОГО (зі спогадів колег та однодумців)

Важливими для науковців та загалу є матеріали, що стосуються сторінок історії Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» та його багаторічного очільника, генерального директора, Героя України Михайла Івановича Сікорського (1924–2011). Особливу цінність складають спогади людей, які працювали із ним у заповіднику, їздили в етнографічні експедиції, збирали рушники й інші предмети народної матеріальної культури, створювали експозиції музеїв, формували колекції. Мова йде про заслужену працівницю культури Ганну Іванівну Козій, завідувачку Музею класика єврейської літератури Шолом Алейхема Ніну Олександрівну Захарчук, директорку Переяславської художньої школи імені Петра Холодного

Ірину В'ячеславівну Кузьміцьку та Володимира Федоровича Воловика, який працював у бригаді теслярів-реставраторів Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Для того, щоб читач більше дізнався про особистість М. І. Сікорського, його відношення до народного мистецтва, бачення створення музейних експозицій, подаємо виклад меморативних матеріалів згаданих вище людей. Особливо ретельно описує відношення генерального директора заповідника до рушників, їх використання в експозиціях Г. Козій. Цікавими є спогади й І. Кузьміцької про іншу музейну особистість, яка працювала із М. Сікорським – О. Юзвікову. Саме вона, як завідувачка фондів, приймала рушники до фондової збірки та, як пригадує Ірина В'ячеславівна, займалася розписами хат у Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини тощо. Цікаві факти у своїх спогадах наводять В. Воловик та Н. Захарчук. Остання, зокрема, розповідає доволі цікавий епізод з експедиційної діяльності.

Встановлено, що співробітники закладу здійснювали експедиції у різні області України, але в першу чергу це – Київська, Черкаська та Полтавська. Матеріали друкуються в авторській редакції.

Ключові слова: Михайло Іванович Сікорський, НІЕЗ «Переяслав», Музей українського рушника, рушник, музейний предмет, експозиція, спогади.

UKRAINIAN TOWEL IN THE LIFE OF MYKHAIL SIKORSKY (from the memoirs of colleagues and like-minded people)

Important for scientists and the general public are materials relating to the pages of the history of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereyaslav» and its long-time head, general director, Hero of Ukraine Mykhailo Ivanovich Sikorsky (1924–2011). Of particular value are the memories of people who worked with him in the reserve, went on ethnographic expeditions, collected towels and other objects of folk material culture, created museum exhibits, and formed collections. We are talking about Honored Worker of Culture Hanna Ivanovna Koziy, Head of the Museum of the Classic of Jewish Literature Sholem Aleichem Nina Aleksandrivna Zakharchuk, Director of the Pereyaslav Art School named after Peter Kholodny Iryna Vyacheslavivna Kuzmitska, and Volodymyr Fedorovych Volovik, who worked in the team of carpenters-restorers of the Museum of Folk Architecture and Life of the Middle Dnieper Region.

In order for the reader to learn more about the personality of M. I. Sikorsky, his attitude to folk art, and his vision for creating museum expositions, we present a presentation of commemorative materials from the above-mentioned people. G. Koziy describes in particular detail the attitude of the reserve's general director to towels and their use in expositions. I. Kuzmitska's memories of another museum figure who

worked with M. Sikorsky – O. Yuzvikova – are also interesting. It was she, as the head of the funds, who accepted towels for the fund collection and, as Iryna Vyacheslavivna recalls, was involved in painting houses in the Museum of Folk Architecture and Life of the Middle Dnieper Region, etc. Interesting facts are mentioned in their memoirs by V. Volovyk and N. Zakharchuk. The latter, in particular, tells a rather interesting episode from expeditionary activities.

It has been established that the employees of the institution carried out expeditions to various regions of Ukraine, but primarily these are Kyiv, Cherkasy and Poltava. The materials are published in the author's editorial office.

Keywords: Mykhailo Ivanovich Sikorsky, NHER «Pereyaslav», Museum of Ukrainian Towel, towel, museum item, exposition, memories.

Постановка проблеми. Постать Михайла Івановича Сікорського – видатного вченого, музеєзнавця та засновника Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» – посідає особливе місце в історії української культури. Його неординарна особистість завжди привертала увагу відвідувачів музейних експозицій та дослідників народної спадщини. Унікальне бачення ролі музею як засобу збереження й популяризації традиційної культури українців, розуміння необхідності цілеспрямованого збирання етнографічних матеріалів та створення тематичних музеїв викликає щире захоплення і глибокий інтерес до постаті М. І. Сікорського [7, с. 434–440].

З огляду на історичний контекст, у якому він працював, – складну радянську добу, що часто знищувала ініціативних творців, – діяльність М. І. Сікорського видається ще більш значущою. Йому вдалося не лише зберегти, а й систематизувати та представити широкому загалу численні артефакти народної культури, створивши низку унікальних музейних експозицій.

Аналіз наукових публікацій. Значний внесок у висвітлення життя М. І. Сікорського, його поглядів, бачення розвитку музейної справи, охорони пам'яток, археологічних досліджень, а також становлення самого Переяслава

зробили численні дослідники. У різні роки публікації на цю тематику підготували М. Махінчук, Г. Козій, А. Коцур, В. Коцур, В. Мельник, В. Ткаченко, Р. Бондаренко, І. Більченко, Б. Войцехівський, Л. Годліна, С. Дембіцький, О. Жам, Н. Ткаченко, С. Захарченко, Н. Заїка, С. Зубер, М. Мащенко, М. Михняк, А. Мінгазутдінов, О. Лукашевич, Л. Новохатько, К. Поліщук, Д. Тетеря, В. Білоусько, Г. Ткаченко, С. Чайковський, М. Шкіра, Г. Бузян, Т. Грудевич, О. Колибенко, Ю. Фігурний та ін. [8, с. 25–33].

Усебічний внесок М. І. Сікорського у розвиток національної культури, охорону пам'яток та музейну справу висвітлено у колективній монографії «Михайло Іванович Сікорський: творець історії й хранитель часу» [6] науковців заповідника до 90-річчя від дня народження діяча. Це ґрунтовне видання підготовлене на спогадах співробітників заповідника та українських діячів про М. І. Сікорського, його життя і творчість. Однією з нещодавніх публікацій, присвячених біографії М. І. Сікорського, є стаття О. Лукашевича та А. Коцура, в якій розглянуто маловідомі аспекти його життя в період навчання у Київському університеті. Автори, спираючись на архівні матеріали навчального закладу, зазначають, що студентські роки М. Сікорського (1946–1951) досі залишаються недостатньо дослідженими. Вони підкреслюють необхідність подальших наукових розвідок, які дозволять глибше зрозуміти цей період його біографії та виявити нові факти, що розкривають важливі аспекти формування особистості [5, с. 64–70].

Мета статті: висвітлити особистість М. І. Сікорського крізь призму спогадів про нього його колег, особливо відношення та ставлення діяча до українського рушника, важливості збереження та популяризації народного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. М. І. Сікорський, випускник Київського державного університету імені Тараса Шевченка, є однією з видатних постатей, яка зробила вагомий внесок у збереження та популяризацію української історії й традиційної народної культури. Хоча він не був археологом за фахом, йому вдалося відкрити в Переяславі значущі археологічні пам'ятки доби Київської Русі та музеєфікувати їх. Завдяки цьому Переяслав підтвердив свій статус важливого історичного й культурного центру Київської держави.

М. І. Сікорський заснував численні етнографічні, історичні, археологічні та меморіальні музеї, а також створив Національний історико-етнографічний заповідник, який і досі має велике значення для української культури. Його діяльність високо цінують не лише в Україні, а й за кордоном – політики, діячі культури та міжнародні експерти, що добре знаються на українській спадщині.

За багаторічну науково-просвітницьку працю та відданість справі збереження культурної спадщини українського народу М. І. Сікорський був відзначений численними нагородами. Найвищими з них стали Державна премія України імені Тараса Шевченка та звання Героя України [8, с. 25–33].

В одній зі своїх публікацій соратник Михайла Сікорського у численних музейних та пам'яткоохоронних ініціативах П. Тронько зазначав: «Не буде перебільшенням сказати: він – академік музейної справи. Адже для відродження української духовності й культури, певно, ніхто не зробив більше, ніж Сікорський. ...Талановитий, далекоглядний і неперевершений організатор вітчизняної музейної справи, авторитетний керівник великого колективу, історик-професіонал, учений. Поборник української культури... Своїми музеями він довів, що українці – це великий і давній народ, який зробив вагомий внесок у світову цивілізацію» [9, с. 259].

Цікавою особливістю діяльності М. І. Сікорського під час створення музейних експозицій було залучення до них різного типу українських рушників: вишитих, тканих, вибійчаних та ін. Саме їх він бачив у кожній експозиції: чи то давні вишиті тамбурним швом, чи то ткані крелевецькі, чи народні ткані або вишиті. Трепетне відношення до народного рушникового мистецтва спонукало його спільно з колегами й однодумцями зібрати значну їх колекцію та сформувати окрему експозицію «Музей українського рушника». Саме про таку діяльність і йде мова у спогадах колишніх співробітників закладу, які знаходяться в особистому архіві Н. Заїки [1; 2; 3; 4], що дало можливість їх належним чином опрацювати й підготувати до оприлюднення. Загалом у цих мемуарних наративах згадується лише про один аспект зацікавленості М. І. Сікорського (хоча він проявляв інтерес і до інших речей традиційної культури та побуту українців) – рушник – як оберіг та сакральний предмет для українського народу.

Український рушник у житті Михайла Івановича Сікорського (спогади)

«В 1967–1968 рр. я працював у бригаді теслярів-реставраторів та пізніше помічником маляра-реставратора (Гура Василь Мефодійович) в Музеї народної архітектури та побуту, що саме створювався на «горі».

Влітку коло озера, що знаходиться зліва від нижніх воріт спостерігав неодноразово таку картину: на траві сохли проти сонця розкладені вишиті та ткані рушник. А працівники фондів (Нестеровська, Юзвікова) історичного музею та наглядачки тим часом прали та полоскали їх в озері. Оскільки фондового приміщення на той час на горі ще не було, як і надійної охорони, то рушники доставлялися з історичного музею переважно в кошиках самими працівниками фондів, як от: Нестеровською Євдокією Сергіївною, Юзвіковою

Оленою Іванівною та наглядачками Черевач Шурою Кирилівною, Щербиною Ольгою Степанівною, Борисенко Ольгою Аврамівною та іншими працівниками, що брали в тому участь.

Для директора музею Сікорського Михайла Івановича рушники, на мою думку, мали сакральне значення. Коли наукові працівники поверталися з експедицій по збору експонатів – їх у дворі музею майже завжди зустрічав Михайло Іванович. Оглядаючи зібране інколи відразу ж «відбракував» малоцінні майбутні експонати: «То чепуха» або «барахло». Але ніколи я не чув, щоб директор так висловився про привезені ікони чи рушники.

В 1972 році, в Україні, широко відзначався двохсотрічний ювілей Григорія Сковороди. По «Сковородинівським місцям» «Товариство культурних зв'язків з українцями за кордоном» організувало поїздку митців, письменників, гостей із закордону, журналістів. Були вони й в нашому місті на відкритті музею Г. С. Сковороди.

Перед ними, серед інших виступив з короткою промовою і Михайло Сікорський, як пам'ятається, на фоні стіни з рушниками в другому залі колегіуму «Рушник – то моє життя» – здається так він сказав перед шановним товариством. Більш точніша цитата з його виступу була наведена тоді в газеті «Вісті з України» [1].

«Музей українського рушника єдиний в Україні. І це була ідея Михайла Івановича Сікорського. І він, можливо, найбільше від нас розумів справжню ціну, справжню роль рушника для українців. І спонукав нас збирати, поповнювати колекцію. І ми, з часом також якоюсь мірою, розуміли, що все це треба зібрати, зберегти й сподівалися, що це зрозуміють і інші.

Я прийшла у Музей у 1980 р. 2 жовтня. В цей час основний пункт плану було 100 експонатів, а раніше 120. Можна було щось не виконати, знайти якесь оправдання. А ось 100 експонатів повинні здати всі. Це було «святе». Це були експедиції до Полтавської, Черкаської, Чернігівської обл. Експедиція була для нас як свято. І хоча це була нелегка справа, але ми із задоволення їздили в експедиції. Бо це – і експонати, і живе спілкування із жителями села. Та і ми, науковці, ставали дружнішими, адже робили добру справу, раділи кожному експонату. Добре пам'ятаю свою першу експедицію – січень 1981 року. Ми поїхали до Драбівського району – Ніна Грукач, Микола Герасько, Юрій Мисюра, Ірина Шавро, Євгеній..... Ми з Ніною зайшли в хату, нас привітно зустріла господиня. А в хаті як у віночку: чисто, тепло і багато рушників (були святки). І коли ми почали розмову про рушники. Господиня сказала, що ці рушники вона не може дати. Тоді Ніна сказала, що може у неї є якісь старі рушники, якими уже вона не користується. Бабуся подумала, а потім винесла старенький рушник, виношений, нитки поблякли й навіть були дірочки. На моє здивування Ніна дуже зраділа і попросила, щоб бабуся продала нам його за 12 карбованців (це були на той час немалі гроші). Я почала її відмовляти, що такий благенький рушник і такі гроші. А потім Ніна мені розповіла, що тому рушникові немає ціни, йому більше 100 років. Рушник був вишитий полтавськими рушниковими швами, основний узор – «дерево життя», дуже гарна була обводка («бокова лиштва»). Цей рушник я запам'ятала назавжди й це був гарний для мене урок. Це були 80(-ті) роки минулого століття і не модно прикрашати оселі рушниками. І навіть у селі у новозбудованих хатах не завжди знаходилося місце для рушників! Але у бабусиних скринях ще зберігалися: і сорочки, і рушники, і пояси, і крайки, і одяг. А для нас це був справжній скарб. І всяк було – з охотою продавали чи віддавали ці речі. Але

часто доводилося умовляти та переконувати господи́нь, що ми все це збережемо. Часто довго і нудно розповідали їй про наш Музей, і про Михайла Івановича. Це часто діяло переконливо і магічно. І якщо не вдавалося умовити нам передавати, то просили, щоб берегли, не викидали, а передавали своїм дітям, онукам у шкільні музеї.

Під час експедицій ми відвідали багато сіл Полтавської обл. Це Миргородський, Хоролський, Лубенський, Великобагачанський, Лохвицький, Зінківський, Новосанджарський, Гадяцький, Пирятинський райони. Драбівський, Чернобаївський, Золотоніський райони Черкаської обл. та багато сіл на Київщині. В експедиціях, в яких я взяла участь були: Жам М. І., Кірпи́кін Л. І., Бойко М. І., Герасько М. І., Мисюра Ю. Б., Козій Ів. Б., Козій Г. І., Чередніченко Л. С., Грукач Н. В., Бойко Н. А., Ткаченко Н. Г. Завдяки нашим експедиціям колекції рушників, сорочок, одягу, знарядь праці поповнювалися.

Михайло Іванович любов все красиве. Інтер'єри наших хат святкові. І цю святковість, в першу чергу передають рушники: вишиті, ткані. Дивлячись на ці рушники, дивуєшся – які талановиті наші жінки, які мали гарний смак, відчуття прекрасного.

У 1987 році я працювала над створенням експозиції ЦПШ. Михайло Іванович запропонував. Це було доречно, вони підкреслюють – що це Україна, українська школа.

У 2008 р. я робила реекспозицію Музею класика єврейської літератури Шолом-Алейхема новий розділ «Останні роки життя письменника». Останні роки він жив у Америці, сумував за батьківщиною, написав свої останні твори «Хлопчик Мотя», «З ярмарку». Це розповідь про Переяслав і переяславців. Заповідав поховати його в Україні, у Києві. І щоб показати Україну я згадала Михайла Івановича – використала тканий рушник – символ України.

Я дякую Богу, що мала можливість працювати з Михайлом Івановичем, якого поважали місцеві жителі. Серед друзів Михайла Івановича були поети, письменники, актори, творчі люди. І чим більше років проходить, тим більше я це розумію» [2].

«Нам барахла не треба...»

М. Сікорський

«Михайло Іванович Сікорський незбагненно благоговійно ставився до рушника, до цього унікального предмета народного побуту, що супроводжував українця протягом всього життя. Він присутній в найбільш доленосні моменти: народження дитини, хрестини, сватання весілля, проводи в армію, похорони. На мою думку, перш за все, що виокремило рушник у свідомості Михайла Івановича, це його естетика: гармонійна побудова композиції, колірне вирішення.

Так, у перших експозиціях, що створювались під керівництвом Сікорського бачимо рушник як фон, як оздоблення: історичний музей (експозиція 1954 р.), музей В. Г. Заболотного (експозиція 19), етнографічний музей (експозиція поч. 60-х р. XX ст.). Перші інтер'єри сільських хат у музеї народної архітектури та побуту були святкові, насичені рушниками. Після завершення створення експозиції музею електрозварювання (1981 р.) Михайло Іванович занепокоївся, що в експозиції нема рушників. Ніякі докази не переконали. На фоні двох крелевецьких рушників встановили бюст М. М. Бенардоса.

На початку 70-х років XX ст. київський обком КП України перевіряв стан дотримання класового підходу в експозиціях переяславських музеїв. Особливу увагу приділяли етнографічним музеям. За висновками комісії зав(ідувач)

філіалом музею під відкритим небом М. І. Жам переробив текст екскурсії по кількох об'єктах згідно з зауваженнями (хата бідняка, хата середняка, хата заможного селянина). Зробили реекспозиції кількох хат. Особливо болісно директор сприйняв реекспозицію в хаті бідняка. Багатий святковий інтер'єр зняли. Замість розкішного розпису на комені печі художника З. П. Гончарук зробили простенький малюнок «деревця». Зменшили кількість рушників, на жердці поклали блаґенький одяг. Доглядачка розповіла, що коли Михайло Іванович вперше зайшов у хату після перемін, то мовчки постояв, махнув рукою і пішов. А найбільше переймалася цими змінами сама доглядачка Г. М. Красовська, бо директор став рідко заводити гостей до «її» хати.

Духовну сторону, його сакральність, його магію, як Михайло Іванович, так ми, науковці, зрозуміли, усвідомили тоді, коли через наші руки та емоції, пройшли сотні рушників, коли в експозиціях зафіксували численні розповіді сільських жінок.

«Рушник супроводжував людину від народження до останньої хвилини під сонцем. Це душа українського народу. Це пісня. Це пісня без слів», – так я (Козій Галина Іванівна) почала свою розповідь про виставку рушників для «високих» гостей у супроводі директора у хаті ткача після реекспозиції. Він повернувся у мою сторону, у нього загорілися очі, він став прислухатися до моєї розповіді далі. Не знаю, чи я прочитала десь ці слова, чи від когось почула, чи в самої народились від тих вражень, що ми одержували в експедиціях.

Експедиція для музейника, особливо етнографа – це університет, школа становлення, музейника, науковця, це джерело становлення свідомого українця, громадянина. В експедиціях черпаєш знання про все, що тільки можна: про життя, про взаємовідносини людей, про трудову діяльність, про архітектуру, звичаї та обряду, народну творчість, про історичні події не з підручника.

Не секрет, що найбільше під час експедицій в більшості регіонів, крім яскраво виражених осередків ремесел і промислів (гончарство, килимарство, розписи тощо), ми збирали рушники, народний традиційний одяг, зокрема, жіночі сорочки.

Маючи план здачі до музейних запасників 120, згодом 100 одиниць, то значною частиною предметів були рушники. Згодом, коли експедиційно-збирацька робота була не лише пунктом виконання плану, а й стала надзвичайно важливою частиною науково-дослідної роботи, ми стали планувати тематичні експедиції. За порадою Сікорського з метою знайти знамениті пустовійтівські рушники описані І. Нечуєм-Левицьким з Правобережжя Київщини, ми з Г. М. Бузян здійснили кілька експедицій в Богуславський р-н. Залишились емоції, коли вперше побачила цей рушник.

В пам'яті Борзнянський р-н Чернігівщини сер. 70-х рр. ХХ ст.) під керівництвом зав. філіалу М. І. Жама. Михайло Іванович на улиці розговорився з сільським священником. Той запросив нас до церкви, передав до музею кілька ікон, і до 2 десятків рушників, на перший погляд, неефектних, нецікавих. В основі орнаменту були червоні смуги різної ширини, скомпоновані в групи які своєю чергою були розділені вузькими синіми (в давніх рушниках) і чорними (в пізніших) смужками. Але директор оцінив нашу знахідку, сказав, що, можливо, з отаких і почалися всі українські рушники та ще, що можливо в тому краї до наших днів збереглися прадавні традиції ткання рушників.

Найчастіше наші експедиційні маршрути пролягали на Полтавщину та наддніпрянську Черкащину до переселенців з тих сіл, що потрапили до зони затоплення водами Канівського водосховища. Там ще в 40-50-х роках (*минулого століття*) вишивали стародавніми техніками вишивання, зокрема,

полтавськими рушниковими швами та зберегли орнаментальний мотив «дерево життя».

Михайло Іванович часто був присутнім на засіданні фондово-закупівельної комісії. Інколи, члени комісії не погоджувалися з цінами, які ми обіцяли власникам предметів музейного значення. Але коли це йшлося про рушник, то він завжди підтримував науковців.

Знаючи слабе місце директора, після удакої експедиції підібрали кілька цікавих рушників і ще до засідання комісії хвастились перед директором. І чули одне єдине: «Молодці!».

В 70-х роках (XX ст.) було вирішено розширити часові рамки дослідження і збору рушників по сьогоднішній день. Михайло Іванович схвалив цю ідею.

Першу тематичну експедицію по збору рушників очолила зав.(ідувачка) фондами Нестеровська Євдокія Сергіївна. Привезли понад 100 рушників. Але виникли проблеми визначення науковцями мистецької цінності таких рушників. Річ у тім, що ідентичні рушники 50–70-х років (XX ст.) можна було зустріти по всій території Середньої Наддніпрянщини. Інколи привозили, на жаль, слабенькі сіренькі рушнички. Тому фондово-закупівельна комісія часто завертала такі рушники й науковцям приходилось відправляти з вибаченнями їх назад власникам. Навіть директор не рятував, казав: «Нам барахла не треба». З часом рушники з експедицій привозили наукові працівники фондів та етнографи й то не всі.

Під час підготовки до створення Музею хліба ми розширили географію та тематику пошуків, зокрема об'єктом наших досліджень стали рушники професійних майстрів.

Велика кількість (понад 2 тис.) широка географія знахідок, розмаїття композиційних рішень і технік виконання, значні часові рамки (2 століття), регіональні особливості – все це стало основою, базою для створення Музею історії українського рушника.

В 1985 році Борисоглібську церкву було надано Заповіднику для створення Музею історії українського рушника. Михайло Іванович багато часу і сил віддавав створенню цього музею, заглиблювався у тонкощі створення кожного розділу експозиції. Експозиція в Борисоглібській церкві мала високий науковий рівень, була цікавою, величною та урочистою. Коли уряд прийняв рішення про передачу культових споруд релігійним громадам, Михайло Іванович негайно демонтував експозицію.

Музей українського рушника – чудова квітка на дереві Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав» був відкритий у 1994 році. Звичайно, експозиції затісно в невеличкій церкві – пам'ятці Національного значення XVII ст. Але це має і свій позитив. Сконцентрованість сакральних предметів, яким є рушник, у невеликому закритому просторі несе потужну духовну енергетику.

Над формуванням фондової колекції працювали науковці кількох поколінь протягом майже 40 років. Над створенням експозиції працювали художники, науковці-експозиціонери. І всім цим керував, надихав Сікорський Михайло Іванович, який ще на початку своєї музейної діяльності незбагненним чуттям зрозумів, сакральну сутність цього унікального оберега, який супроводжує українців протягом століть до сьогодні» [3].

«З народним мистецтвом, любов до якого несу через все життя, я обізнана ще з раннього дитинства. Завдячуючи далекоглядності Сікорського Михайла

Івановича, який приклав максимум зусиль для збереження пам'яток нашої національної культури, що стрімко зникала з приходом нових технологій, я мала змогу доторкнутися до культурних надбань нашого народу.

Мої батьки працювали в музеї. Мама, Юзвікова Олена Іванівна, завідувач фондів, батько, Юзвіков В'ячеслав Андрійович, завідувач відділу історичного музею, стояли у витоках створення музеїв заповідника. В експедиції їздили часто. Сікорський давав певну норму здачі експонатів, яку всі намагалися виконати. Це було не просто пошук експонатів. Це були досить романтичні поїздки з пригодами, цікавими знайомствами, піснями, про що мені неодноразово розповідали батьки. Часом селяни за безцінь віддавали старовинні речі з надією, що вони «прислужаться» в музеї. Запрошували приїздити ще. А бувало, що й чекали, зустрічали з варениками. Безумовно, такі теплі стосунки, налагодженням контактів давали свої результати. Пам'ятаю, як привозили з експедицій дуже цікавий, багатий етнографічний матеріал: вишиті, ткані рушники, килими, кераміку, український народний одяг, прикраси. Всі речі ретельно чистили, прали, сушили, прасували. Коли вдавалося дістати красиві рушники, вишиті сорочки – то було особливе свято. Після обробки вони отримували зовсім інший вигляд, звучали по-новому, так нарядно, урочисто Ми їх розвішували й милувалися.

Мама називала вишиванки «співанками», казала: «так в народі говорили», адже жінки, вишиваючи, часто співали, вкладаючи в вишивку свої почуття. Вишиванки – то душа народу. А душа у народу чиста і прекрасна, як сама природа, часточкою якої він і був.

Розповідала мама мені й про узорі, їх давню символіку, що вони означають. І я розуміла, що вишивка, то не лише краса, а в ній закладений глибокий зміст; це як ребус, їх потрібно вміти розшифровувати, адже в них

закодоване уявлення народу про світ, народна мудрість, головні людські цінності. Все це суттєво вплинуло надалі на формування моїх мистецьких поглядів.

Від природи мама мала неабиякий художній смак, хист до малювання. М. І. Сікорський знав про це і при створенні експозицій музеїв часто радився з нею, цінував її думку. Він доручив мамі розписати хати в музеї під відкритим небом. Але як розписувати, щоб не помилитися? Це було дуже відповідальне завдання. Адже кожному регіону були притаманні свої особливості оздоблення хат. А жінки, як правило, напровесні кожного року білили хату і заново розписували її. Розпис хати ототожнювався з квітучою природою. Давніх розписів збереглося мало. Але в народному мистецтві все було взаємопов'язано. В орнаментиці різних видів народного мистецтва повторювалися мотиви. Так, мотиви «дерево життя», «вазон», «безконечник», «птахи» і т. п., які так часто зустрічаються в рушниках, характерні були й для настінного розпису. Визначитися потрібно було з колоритом. Для Середнього Придніпров'я характерна більш тепла гама, а Полісся – прохолодна. Покласти перший мазок по свіжовибіленій стіні, як стібок по полотну – то дуже відповідальний і бенетежливий момент. Малювала мама одразу по білій стіні, без попереднього малюнку. Я милувалася цим процесом та й сама долучалася трішки до розпису. Мама дозволяла, казала, що в народі діти також допомагали розписувати хату.

Хата куркуля, середняка вже були розписані. Та якось довго не могла мама визначитися з розписом «поліської» хати. Пам'ятаю, як після поїздки на Полісся, в село Болотня до Марії Примаченко мама приїхала окрилена. Привезла листівки з роботами художниці і її корявим написом (Марія

Оксентіївна була малограмотною), ділилася враженнями від зустрічі. А потім легко і швидко розписала «поліську» хату птахами в холодній гамі.

Можливо, і більш вишукано можна було б зробити розписи, запросити професійного художника та то було б не те. Мама намагалася увійти в образ господині й так щиро, з душею «заквітчувала» хату, як для себе, для своєї родини. Майстерність тут могла стати на заваді, адже селянки писали душею, по-своєму, по-народному, але використовуючи усталені традиції, знайомі мотиви. Михайло Іванович, це добре розумів і тому доручив цю справу людині, яку він добре знав і якій довіряв.

Якось на екскурсію в музей приїхали працівники Ермітажу і були вражені: «Хто розписував хати?». З таким тактом і відчуттям народності професійний художник розписати не зміг би. Запрошували маму до Ленінграда зробити декілька розписів в етнографічному музеї.

Михайло Іванович любив, щоб все було «красиво». Намагався завжди, де тільки можливо, доповнити експозиції рушниками. Вони створювали якийсь особливий колорит, теплу домашню атмосферу, чого так не вистачало йому в житті. Через рушники, вишиванки, кодовість закладену в них, розкривається ідентичність нашої нації. До рушників у Сікорського було особливе ставлення. Йому так хотілося показати людям цю красу, якої було багато ще в фондових запасниках, показати світові ті скарби, якими володіє наш народ.

І апофеозом стало створення Музею рушника, який зачаровує відвідувачів вже з перших кроків. «Сикстинська капела...» – сказав один з екскурсантів вражений цією красою. Саме приміщення церкви, де розгорнулася експозиція, вщент оздоблене рушниками. Це як гімн красі, величі, могутності нашого народу. Наразі це дуже актуально. За роки повномасштабного вторгнення росії на нашу землю, ми показали всьому світові, що українці

сильна, мужня, непохитна нація. Тепер ми маємо ще показати, що ми нація з багатою культурно-мистецькою спадщиною, яка має давні корені, міцні традиції й могутній потенціал. Велика подяка і низький уклін Михайлу Івановичу Сікорському, що він зумів зберегти пам'ятки нашої історії, неоціненні скарби нашої самобутньої національної культури» [4].

Отже, М. І. Сікорський за багаторічну трудову діяльність спільно зі своїми колегами й однодумцями зібрали тисячі музейних предметів, сформовані в численні колекції етнографічних матеріалів. Серед них однією з цікавих та оригінальних є колекція рушників. Завдяки наполегливій діяльності М. І. Сікорського, а також його глибокому усвідомленню важливості збирання, збереження та музейного представлення предметів народної культури, було створено низку етнографічних експозицій, в яких демонструється український рушник. Особливе місце серед них посідає «Музей українського рушника», в якому рушник виступає єдиним музейним об'єктом, репрезентуючи його естетичне розмаїття, символічне значення та культурну цінність.

Список використаних джерел та літератури

1. Воловик В. Ф. (1950 р. н.). Експедиційні записи, зроблені в м. Переяслав, Київська обл. 2021 р. Текстовий запис. Особистий архів Н. Л. Заїки. 1 арк.
2. Захарчук Н. О. (1949 р. н.). Експедиційні записи, зроблені в м. Переяслав, Київська обл. 6 квітня 2023 р. Текстовий запис. Особистий архів Н. Л. Заїки. 2 арк.
3. Козій Г. І. (1948 р. н.). Експедиційні записи, зроблені в м. Переяслав, Київська обл. 20 квітня 2023 р. Текстовий запис. Особистий архів Н. Л. Заїки. 4 арк.
4. Кузьміцька І. В. (1953 р. н.). Експедиційні записи, зроблені в м. Переяслав, Київська обл. 31 серпня 2023 р. Текстовий запис. Особистий архів Н. Л. Заїки. 3 арк.

5. Лукашевич, О., Коцур, А. Михайло Сікорський і Шевченків університет: студентські роки. *Український літопис*. 2024. № 3. С. 64–70. <https://doi.org/10.31470/2786-8583-2024-3-64-70>.

6. Михайло Іванович Сікорський: творець історії й хранитель часу: [колект. монографія, присвячена 90-річчю з дня народження М. І. Сікорського]. НІЕЗ «Переяслав»; упоряд. О. М. Жам, збір. матеріал. Н. Г. Ткаченко. Переяслав-Хмельницький: СКД, 2013. 504 с.

7. Ткаченко В., Заїка Н. Михайло Сікорський – погляд у музейне майбутнє Переяслава. *Сіверщина в історії України*. Глухів–Київ. 2019. Вип. 12. С. 434–440.

8. Ткаченко В. З когорти випускників університету Шевченка. Михайло Сікорський (1923–2011). *Часопис української історії*. 2024. Вип. 50. С. 25–33.

9. Тронько П. Великий син і Герой України. *Махінчук М. Переяславський скарб Михайла Сікорського: художньо-документальна повість / Вступна стаття Л. І. Андрієвського*. Київ: «Видавництво «Криниця», 2005. С. 259.

References

1. Volovyk V. F. (1950 r. n.). Ekspedytsiini zapysy, зроблені в м. Pereiaslav, Kyivska obl. 2021 r. Tekstovyi zapys. Osobystyi arkhiv N. L. Zaiky. 1 ark. [Expeditionary records made in Pereiaslav, Kyiv region. 2021. Text record. Personal archive of N. L. Zaika. 1 sheet].

2. Zakharchuk N. O. (1949 r. n.). Ekspedytsiini zapysy, зроблені в м. Pereiaslav, Kyivska obl. 6 kvitnia 2023 r. Tekstovyi zapys. Osobystyi arkhiv N. L. Zaiky. 2 ark. [Expeditionary records made in Pereiaslav, Kyiv region. April 6, 2023. Text record. Personal archive of N. L. Zaika. 2 sheets].

3. Kozii H. I. (1948 r. n.). Ekspedytsiini zapysy, зроблені в м. Pereiaslav, Kyivska obl. 20 kvitnia 2023 r. Tekstovyi zapys. Osobystyi arkhiv N. L. Zaiky. 4 ark. [Expeditionary records made in Pereiaslav, Kyiv region. April 20, 2023. Text record. Personal archive of N. L. Zaika. 4 sheets].

4. Kuzmitska I. V. (1953 r. n.). Ekspedytsiini zapysy, зроблені в м. Pereiaslav, Kyivska obl. 31 serpnia 2023 r. Tekstovyi zapys. Osobystyi arkhiv N. L. Zaiky. 3 ark. [Expedition notes, made in the city of Pereiaslav, Kyiv region. August 31, 2023. Text note. Personal archives of N. L. Zaika. 3 sheets].

5. Lukashevych, O., Kotsur, A. (2024). Mykhaylo Sikorskyy i Shevchenko universytet: studentski roky [Mykhailo Sikorsky and Shevchenko University: student years]. *Ukrayinskyi litopys – Ukrainian Chronicle*, issue 3, pp. 64–70. <https://doi.org/10.31470/2786-8583-2024-3-64-70> [In English].

6. Zham, O. M. & Tkachenko, N. H. (Eds.). (2013). Mykhailo Ivanovych Sikorskyi: tvorets istorii i khranytel chasu: [kolekt. monohrafiia, prysviachena 90-richchiu z dnia narodzhennia M. I. Sikorskoho] [*Mykhailo Ivanovich Sikorskyi: creator of history and keeper of time: [collection. a monograph dedicated to the 90th anniversary of the birth of M. I. Sikorskyi]*]. Pereiaslav-Khmelnytskyi [In Ukrainian].

7. Tkachenko, V., Zaika, N. (2019). Mykhailo Sikorskyi – pohliad u muzeine maibutnie Pereiaslava [Mykhailo Sikorsky – a look into the museum future of Pereiaslav]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy – Severshchyna in the history of Ukraine*. Hlukhiv–Kyiv, issue 12, pp. 434–440 [In Ukrainian].

8. Tkachenko, V. (2024). Z kohorty vypusknnykiv universytetu Shevchenka. Mykhaylo Sikorskyi (1923–2011) [From the cohort of graduates of Shevchenko University. Mykhailo Sikorsky (1923–2011)]. *Chasopys ukrayinskoyi istoriyi* – Journal of Ukrainian History, issue 50, pp. 25–33, <https://doi.org/10.17721/2522-4611.2024.50.3> [In Ukrainian].

9. Tronko, P. (2005). Velykyi syn i Heroi Ukrainy [Great son and Hero of Ukraine]. In book: Makhinchuk M. Pereiaslav treasure of Mykhailo Sikorskyi: fiction and documentary novel / Introductory article by L. I. Andrievskyi. Kyiv [In Ukrainian].

Надійшла до редакції: 15.05.2025 р.